

ЗВ'ЯЗОК ПОІНФОРМОВАННОСТІ ПРО ПРОФЕСІЮ, ЯКА ОБИРАЄТЬСЯ, З ОЦІНКОЮ ПРЕСТИЖНОСТІ ПРОФЕСІЙ ПЕВИХ КЛАСІВ ЯК ЧИННИК ВИБОРУ ПРЕСТИЖНОСТІ ПРОФЕСІЙ

М. І. Найдьонов, м. Київ

Анотація. На основі структурної теорії престижу професій Д. Треймана для накопичення даних про суб'єктивне ранжування професій відповідно до імпліцитних критеріїв престижності та на основі дослідження поінформованості громадян України про професію, яка обирається, встановлюється зв'язок між двома суб'єктивними вимірами ситуації професійного самовизначення. Сутність поінформованості про професію визначається через наявність у респондентів: інформації про професію, що обирається, яка була відома на момент вибору; обізнаності щодо інших професій; знань про спосіб отримання інформації. Виявлено диференціацію поінформованості для різних соціальних груп. На основі групування 14 джерел отримання інформації про професію, яка обирається, у три блоки ("дія", "комунікація", "феноменологізація (образотворення)" та застосування показника відносної варіабельності/стабільності, оцінки престижності професій (ПВВП) за певною ознакою встановлено зв'язок між двома суб'єктивними вимірами ситуації професійного самовизначення. Найбільш значущу відмінність між дітьми і дорослими виявлено щодо зв'язку способу перетворення інформації в суб'єктивний досвід (феноменологізація образотворення) з оцінкою професій за 9-ма класами.

Ключові слова: престижність професій та родів занять якшаблі влади, суб'єктивне ранжування, показник відносної варіабельності/стабільності (ПВВП), спосіб отримання інформації про професію.

В основу статті покладено дані, отримані в межах розв'язання комплексної проблеми – відстеження динаміки престижності професій, що користуються попитом на ринку праці. Ідеться про забезпечення науково-

дослідницьких засад такого дослідження. Мета статті: встановлення зв'язку між двома суб'єктивними вимірами ситуації професійного самовизначення – оцінками престижності професій дітьми та дорослими їхньою поінформованістю про професію, яка обирається (була обрана).

Відтворення оцінки престижності професій дітьми та дорослими відбувається на теоретичному і процедурному рівнях. За базову в нашому комплексному дослідженні визначено *структурну теорію престижу професій Д. Треймана* – про "три типи ресурсів, які в різних комбінаціях створюють різницю у владі, яка визначається як здатність досягати чогось, що є бажаним. Це: 1) знання і вміння, релевантні виконанню соціально значущих завдань; 2) контроль за економічними ресурсами; 3) влада, або легітимний контроль за діяльністю інших людей" [1, р. 13].

Теорія Д. Треймана базується на кількох явних та імпліцитних положеннях: а) усі сучасні суспільства мають схожі соціетальні функції, що мають на меті оптимізацію функціонування спільноти (наприклад, виробництв, транспорт, менеджмент, освіта і ін.); б) організація та координація цих функцій досягається шляхом схожого чи відповідного поділу праці в усіх сучасних суспільствах; в) поділ праці створює соціальну стратифікацію в суспільстві, вихідною базою якої є різниця щодо контролю за обмеженими ресурсами, пов'язана з спеціалізацією функцій; г) різниця в доступі до контролю за цими ресурсами створює різницю щодо владних функцій у суспільстві; д) різниця щодо владних функцій призводить до різних типів переваг, що їх мають члени суспільства. Існує два процеси, які трансформують ресурси (навички, досвід, освіту тощо) у переваги. По-перше, деякі ресурси є відносно рідкісними, а тому такими, що більше цінуються в суспільстві. По-друге, контроль над цими ресурсами та шляхи їх здобування контролюються бюрократично через механізми дипломування, ліцензування, сертифікації та акредитації; е) влада та переваги дуже цінуються в усіх суспільствах. Таким чином, професії, пов'язані з владою та перевага-

ми, мають більший рейтинг престижу. Цей рейтинг є інваріантним як у середині сучасних суспільств, так і між суспільствами.

З огляду на ці положення Д. Трейман запропонував універсальну шкалу престижу професій (SIOPS), вибудовану на основі суб'єктивного ранжування професій відповідно до імпліцитних критеріїв влади та переваг, асоційованих із цими професіями. Важливо, що окремим (заключним) етапом її створення було встановлення значень престижу для *угруповань* професій (major, submajor, minor and unitgroups) відповідно до структури Міжнародного стандарту класифікації професій (занять) ISCO-68. Пізніше шкала була адаптована до структури ISCO-88.

Низка наших досліджень, присвячених по відтворенню процедури суб'єктивного ранжування професій українцями (зокрема [1]), та водночас з'ясуванню схильності респондентів до предмета праці за Є. О. Климовим, дала змогу розробити авторську типологію професійних занять. Ця класифікація набуває схожості з великою типологією, якою є, наприклад, біологічна, і враховує як предметний, так і психологічний зміст заняття. Перша ланка (тип) в ній відповідає типу професії за Климовим, друга і п'ята – типам угруповань професій у міжнародному стандарті класифікації професій (ISCO), які в авторському викладенні позначено як клас, підклас, група, підгрупа, мікропідгрупа, індивід.

У результаті репрезентативне дослідження суб'єктивного ранжування професій за їхньою престижністю школярами (1209 осіб, 442 професії) та дорослими (1241 особа, 96 професій) можна представити через будь-які рівні класифікації, зокрема через рівень найбільшого узагальнення – класи професій (усього дев'ять) [1].

Згідно з наведеними в табл. Таблиця 1 перетвореними даними ранжування (оцінки престижності класів професій вираховано на основі оцінок респондентами престижності окремих професій) думки дітей і дорослих збігаються щодо рангу першого і третього, п'ятого та дев'ятого класів професій. Відмінності щодо місця в рейтингу в один ранг для інших класів

при порівнянні оцінок дітей і дорослих (клас "кваліфіковані робітники з інструментом" у рейтингу дорослих посідає п'яте місце, а в рейтингу дітей – 6-те) та у два ранги щодо порядкового номера класу (у рейтингу дорослих 7-й клас "кваліфіковані робітники з інструментом" посідає *п'яте* місце, 6-й клас "кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств ..." – *восьме*) відображають дві тенденції: по-перше, на перевагу класу професій, пов'язаних з сферою послуг (5-й), над класом "технічні службовці" (4-й); по-друге, перевагу професій виробничої сфери (особливо 7-й клас – "кваліфіковані робітники з інструментом") над класом, що об'єднує сільськогосподарські професії (6-й). Ці відмінності в уявленнях дітей і дорослих щодо тенденцій допускають припущення, що складова послуги швидше стає частиною предмета праці робітників з інструментом, ніж службовців чи працівників сільського господарства.

Таблиця 1.

Оцінювання респондентами рівня престижності професій (групування за класами), 2011 р. (у балах).

	Класи професій	Учні	Дорослі
1	законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	5,0	6,5
2	професіонали	4,4	5,7
3	фахівці	3,8	4,2
5	працівники сфери торгівлі та послуг	3,5	3,9
7	кваліфіковані робітники з інструментом	2,9	3,7
4	технічні службовці	3,1	3,5
8	робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	2,7	3,5
6	кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	2,7	3,0
9	найпростіші професії	2,0	2,2

Щоб з'ясувати, як обсяг інформаційного простору (поінформованість) вплинув на вибір престижної професії, ми поставили респондентам такі запитання: "Яка саме інформація про професію була Вам відома, коли Ви її обирали (схилялися до її вибору)" (табл. 2); "Чи мали (маєте) ви інформацію про інші професії, крім тієї, яку обрали або схиляє-

теся обрати?", "У який спосіб ви отримували інформацію про професію, яку обрали (схиляєтеся обрати)?"[1].

Отже, завдяки створенню єдиного контуру в часових векторах "ретроспектива-сучасний стан" (для дорослих) та "сучасний стан-перспектива" – (для дітей) при формуванні відповіді респондентом ми можемо порівняти ступінь поінформованості щодо професії, яка обирається, незалежно від статусу відповіді респондента – наміру чи ретроспекції.

На момент вибору професії дорослими найбільш доступною інформацією про неї були відомості про: зміст праці (обрали 39,6% респондентів); навчальний заклад, у якому готують спеціалістів цього профілю (39,2%); умови, у яких працюють фахівці (34,3%); гарантії працевлаштування за цією професією (30,1%) (табл. 2).

Таблиця 2.

Розподіл відповідей на запитання "Яка саме інформація про професію була Вам відома, коли Ви її обирали (схилялися до її вибору)?, 2011 рік (у %).

	Учні	Дорослі
навчальний заклад, у якому готують спеціалістів цього профілю	53,5	33,0
умови, в яких працюють ці фахівці	44,9	41,9
професійні цілі та завдання, які виконують ці спеціалісти	36,2	28,8
зміст їхньої праці	47,0	42,9
вимоги до особистих здібностей, які висуває ця професія	38,8	25,1
ризик, що загрожують здоров'ю тих, хто працює за цим фахом	14,1	11,7
рівень відповідальності, якого вимагає робота за цією спеціальністю	35,3	23,2
можливості кар'єрного зростання і найвищих досягнень, що їх надає	38,6	14,7
рівень престижності фахівців такого профілю	36,9	18,3
ставлення до цієї професії близьких мені людей	29,7	24,2
гарантії працевлаштування за цією професією	31,5	33,0
рівень конкурентності на ринку праці	11,4	8,8
інше	1,1	1,3
ніякої інформації про цю професію не мав	0,7	7,7
важко відповісти	2,5	6,8

Старшокласники вважають, що, коли вони обирали (мали намір обрати) професію, їм була доступна така інформація: про навчальний заклад,

у якому готують спеціалістів цього профілю (45,8%); зміст їхньої праці (45,2%); можливості кар'єрного зростання і найвищих досягнень, що їх надає ця професія (41,3%); умови, в яких працюють фахівці (36,7%); гарантії працевлаштування за цією професією (33,3%); рівень престижності фахівців такого профілю (32,1%); рівень відповідальності, якого вимагає робота за цією спеціальністю (31,3%). Тобто старшокласники, за їхніми оцінками, є більш поінформованими щодо вибору професії, ніж були поінформованими свого часу дорослі, принаймні в питаннях престижності професій, можливостей кар'єрного зростання і найвищих професійних досягнень.

Менше серед старшокласників тих, хто вважає, що на час вибору професії вони не мали ніякої інформації про цю професію (1,7%); серед дорослих таких помітно більше (7,2%).

Чим молодші респонденти, тим більш поінформованими порівняно із старшим поколінням вони себе вважають щодо переважної більшості професійних аспектів. Яскраво виражених гендерних відмінностей щодо поінформованості дорослих при виборі професій не спостерігається. За більшістю показників дорослі з повною вищою освітою були краще поінформовані при виборі професії, ніж представники з нижчим рівнем освіти. Винятки: поінформованість про ймовірність працевлаштування і ставлення близьких людей дещо вища в осіб із середньою освітою, а про рівень відповідальності, що вимагається від фахівців цього профілю, – в осіб з неповною вищою освітою [1].

Мешканці Півдня порівняно із жителями інших регіонів уважали себе більше поінформованими під час вибору професії з таких питань: навчальні заклади, де готують фахівців (48,9% проти 31,3–40%); професійні цілі й завдання, які виконують ці спеціалісти (33,9% проти 21,5–24,8%); рівень відповідальності, якого вимагає робота за цією спеціальністю (29% проти 19,1–19,5%). Серед мешканців Заходу порівняно з іншими регіонами, більше тих, хто вважає себе поінформованим щодо умов, у яких працюють фахівці (39,8% проти 31,4–34,4%). На Сході порівняно з іншими

регіонами більше тих, хто вважає себе поінформованим щодо гарантій працевлаштування (36,6% проти 22–30%) [1].

Тип поселення не має визначального впливу на оцінювання громадянами власної поінформованості щодо питань професійного вибору. Проте серед мешканців сіл більше, ніж серед жителів міст, тих, хто вважав себе поінформованим про зміст праці (42,9% і 36,4%). Серед мешканців міст, навпроти, більше тих, хто мав інформацію про навчальні заклади (35,1% і 41,1%), професійні цілі (20,6% і 25,6%), рівень престижності (19,5% і 23,8%), вимоги відповідальності (18,5% і 22,7%) і можливості кар'єрного зростання (12,5% і 17,1%). Тобто міські жителі, за їхніми оцінками, краще поінформовані про різні аспекти вибору професії, ніж селяни [1].

Серед дівчат більше, ніж серед хлопців, поінформованих про навчальні заклади і ставлення близьких до вибору професії. В учнів 10-го класу порівняно з дев'ятикласниками поінформованість зростає за більшістю показників. Про можливості кар'єрного зростання, рівень конкуренції в професії і зміст праці більше поінформовані старшокласники Центрального регіону, про гарантії працевлаштування – на Сході, про рівень відповідальності – на Півдні, що загалом відповідає регіональним особливостям поінформованості дорослого населення.

Існують відмінності щодо рівня поінформованості дорослих громадян і учнів, проте прикметно, що жодного аспекту поінформованості щодо професії в момент її вибору не позначає більшість дорослих або старшокласників, тобто загальний рівень поінформованості при виборі громадянами професії необхідно підвищувати. Більшість дорослих і учнів, обираючи професію, не обмежувались інформацією лише про бажану професію. Так, загалом більш як 80% дорослих і школярів дають той чи інший варіант позитивної відповіді про поінформованість щодо інших професій, крім обраної [1].

Найпоширенішим способом отримати інформацію про професію серед дорослих було розпитування тих, хто працював (працює) за цим фахом

(31,7%), спроби працювати за обраною професією (28,4%), спостерігати за роботою фахівців (20,8%) і розповіді батьків (по 20,8%) (табл. Таблиця 3). Нинішні старшокласники мають інші пріоритети отримування інформації. На першому місці – пошук інформації в інтернеті (48,8%), розпитування фахівців (46,5%), розповіді батьків (33,8%), спостереження (30,7%), перегляд телепередач, фільмів (26,8%). Майже 13% учнів орієнтуються у виборі професії на своїх кумирів (8,2%) і героїв художніх творів (4,7%). Тобто значну частину інформації про професії старшокласники сьогодні отримують із сучасних медіа, якими дорослі користувалися для вибору професії у 2-3 рази менше. Більше стали отримувати інформацію про професії на уроках у школі (серед старшокласників 20,8% проти 13,7% серед дорослих). Значно менше школярів отримують інформацію про професію, коли намагаються спробувати працювати безпосередньо за цим фахом (16%). Лише 11% учнів отримують інформацію про професію на екскурсіях на місце роботи і всього 9% звертаються до профконсультанта.

Дівчата частіше за хлопців розпитують про професію (43,6% хлопців і 49,3% дівчат), натомість хлопці частіше спостерігають за роботою фахівців за спеціальним задумом з метою професійного самовизначення (відповідно 33,6% і 28%) [1].

Учні 10-х класів на підтвердження того, що цей період життя старшокласників є сенситивним щодо вибору професії, більшою мірою залучені до медіа практик, спрямованих на вибір професії: частіше за інших шукають інформацію про професії в інтернеті (46,6% серед дев'ятикласників, 52,7% серед десятикласників і 48,3% серед випускників), переглядають телепередачі і фільми (відповідно 25,2%, 31,7%, 22,9%). Проте до профконсультантів дещо частіше звертаються дев'ятикласники (10,4%, 7,3%, 8,8%) [1].

Досить невелика частка старшокласників (менше ніж кожен десятий) звертаються до профконсультанта, щоб отримати інформацію про профе-

сії. Рівень охоплення старшокласників профконсультуванням слід, безперечно, підвищувати (табл. Таблиця 3).

Таблиця 3.

Розподіл відповідей на запитання "У який спосіб Ви отримували інформацію про професію, яку обрали (схиляєтеся обрати?" (у цілому, у %)

	Учні	% від	Дорослі	% від	Угрупування
1. пробував працювати за цією професією	16	5,17	28,4	13,47	д
4. спеціально ходив на екскурсії на місце роботи	11,7	3,78	7,3	3,46	д
7. знаходив інформацію в інтернеті	48,8	15,76	15,7	7,44	д
8. дивився про таких фахівців телепередачі, фільми	26,8	8,65	12,4	5,88	д
5. розпитував тих, хто працював (працює) за цим фахом	46,5	15,01	31,7	15,03	к
11. звернувся до профконсультанта	9	2,91	3,3	1,56	к
12. мені про професію розповіли батьки	33,8	10,91	20,8	9,86	к
13. скористався інформацією, що отримувал на уроках у школі	20,8	6,72	13,7	6,50	к
3. спостерігав за роботою фахівців за спеціальним задумом з метою професійного самовизначення	30,7	9,91	20,8	9,86	ф+о
6. підмічав випадкові захоплення будь-яких людей, навіть тих, хто мав іншу професію	12,7	4,10	6,4	3,03	ф+о
9. мій улюблений герой художніх творів мав таку професію	4,7	1,52	1,7	0,81	ф+о
10. мій живий кумир має таку професію	8,2	2,65	2,8	1,33	ф+о
14. випадково трапилася інформація, не пам'ятаю, де саме	10,9	3,52	12,1	5,74	ф+о
2. накопичував випадкові спостереження за роботою фахівців, які мене обслуговували (в магазині, транспорті, перукарні тощо)	18,9	6,10	14,1	6,69	ф+о
15. я не мав (не маю) жодної інформації про цю професію	2	0,65	5,7	2,70	
16. інше	2,2	0,71	4	1,90	
17. важко відповісти	6	1,94	10	4,74	
ВИБОРИ	3744	100,00	2550	100,00	

Де, **1-й стовпчик** – альтернативи з номером їх розташування в анкеті; **2-й і 4-й стовпчики** – суміщені вибори 1209 та 1241 респондентів, **3-й і 5-й стовпчики** – % показника попереднього стовпчика щодо загальної кількості виборів, **6-й** – схема угруповань альтернатив за основами: "д"–дія, "к" – комунікація, "ф+о" – феноменологізація+образ (=досвід).

Способи отримання інформації про професію, яка обирається (альтернативи 1–14), мають кілька основ, які поділяють усю їх множину (табл. Таблица 3, 5-й стовпчик) – "дія", "комунікація", "феноменологізація + образ (досвід)". Утворені таким чином групи презентують співвідношення дій, комунікації та досвіду у способі обробки інформації про професію (табл. 4).

Таблиця 4.

Джерела (угрупованні)отримання інформації про професію, яка обирається(у %)

	Учні	% від виборів	Дорослі	% від виборів
дія	78	35,88	61,7	34,64
комунікація	78,6	36,15	59,6	33,46
ф-образ	60,8	27,97	56,8	31,89
вибір	2628	100,00	2153	100,00

На описовому рівні діти для отримання інформації про професію застосовують дію дещо частіше, ніж дорослі (в 1,24 разу), але її місце серед інших угруповань джерел виявляє явні тенденції при побудові профілю. У дітей це профіль "к-д-ф" (комунікація, дія, феноменологізація + образ = досвід), у дорослих – "д-к-ф" (дія, комунікація феноменологізація + образ = досвід). При цьому суб'єктивна оцінка дорослими привласненості інформації, тобто її опрацьованості свідомістю через створення образу професії, суттєво відрізняється від оцінки дітей (у 3,92 разу). Незалежно від того, чи орієнтуються дорослі на соціальну бажаність, чи точно розпізнають свої ретроспекції, важливим є те, що формули власної переробки інформації про професію через феноменологізацію або через завершення ставлення до неї в образі для дорослих мають більшу суб'єктивну значущість.

Щоб з'ясувати значення зв'язку будь-якого показника, зокрема поінформованості, із спрямованістю суб'єктивного ранжування (узагальненою оцінкою престижності професій за класами), ми з скористалися показником відносної варіабельності/стабільності оцінки престижності професій за

певною ознакою (ПВВП). Кожна ознака виявляє діапазон статистично значущих зв'язків з кожним класом професій (див. табл. Таблиця 1); відповідно наповненість діапазону кількістю класів, з якими виявлено сильний зв'язок, відображає кількісне вираження відносної варіабельності/стабільності.

Якщо за ознаку взяти джерело отримання інформації (альтернативу), то статистично значуща відмінність оцінки престижності професій певних класів (залежно від відповіді – вибирали респонденти певну альтернативу чи ні) встановлює значення 1 (+) або 0 (–), які показують, наскільки по-різному оцінюють професії в межах окремих класів респонденти, які отримували про них інформацію з різних джерел. Якщо різні джерела зумовлюють значущі відмінності оцінок престижності професій за класами, то показник ПВВП має більше значення, максимум якого (100%) для сукупності 14-ти альтернатив, тобто для способу отримання інформації як цілісності, з оцінкою престижності в цілому (за всіма 9-ма класами професій) становить 126 ($9 \times 14 = 126$). Мінімального значення показник ПВВП набуває у випадку, коли оцінки престижності професій у респондентів, які вказують певний спосіб, статистично не відрізняються, тобто коли спосіб отримання інформації не впливає на оцінку престижності і дорівнює нулю. Для окремої альтернативи найбільше значення ПВВП (100%) – 9. Отже, показник 100% позначає максимальну варіабельність, 0% – стабільність.

За даними дослідження ПВВП у дорослих становить 42,06%, у дітей – 13,49% (табл. 5; 6).

Таблиця 5.
Дорослі. Вірогідність відмінностей за джерелом інформації, 2011 р.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	ПВВП
1	+	–	+	–	–	–	+	–	–	3
3	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
4	–	+	–	+	–	–	–	+	–	3
6	+	+	+	+	+	–	+	+	+	8
7	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9

8	+	–	+	+	+	–	+	+	–	6
9	+	+	–	–	–	–	–	–	–	2
10	+	+	+	–	+	–	–	+	–	5
11	+	–	+	–	+	–	–	+	–	4
12	–	–	–	+	+	–	+	–	–	3
14	+	–	–	–	–	–	–	–	–	1

Тобто, при розгляді всіх 14-ти альтернатив (джерел отримання інформації про професію) ПВВП у дорослих утричі більший за ПВВП у дітей.

Таблиця 6.

Вірогідність відмінностей за джерелом інформації, 2011 р. Діти

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1	+	–	–	–	–	–	–	+	–	2
3	–	–	–	–	–	+	–	–	+	2
6	+	–	–	–	+	+	–	+	+	5
10	–	+	–	+	+	+	–	+	+	6
11	–	–	+	–	–	–	–	–	–	1
13	–	+	–	–	–	–	–	–	–	1

ПВВП для угруповань джерел інформації (табл. 7) у дорослих становить 48,15%, в учнів – 11,11%. У дорослих угруповання представлені значеннями 2, 2, 9. Прикметно, що досвід (ф-образ) у дорослих є варіабельним за всіма класами професій. Найбільш представлене у дітей угруповання "комунікація" (див. табл. 4) жодного статистичного підтвердження не має. У цілому ПВВП для угруповань джерел у дорослих у 4,33 разу більший, ніж у дітей. Ця властивість окреслює акцент для інформування про професію, що обирається, який полягає в тому, що цикли інформувань-проб (дія), інформувань-трансакцій (комунікація) повинні завершуватись інформуваннями-проблематизаціями до перетворення внутрішнього досвіду (феноменологізація + образ).

Таблиця 7.

Вірогідність відмінностей угруповань джерел інформації за класами професій(1-9), 2011 р.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
угруповання джерел	Дорослі									
дія	–	–	–	+	–	–	–	+	–	2
комунікація	–	–	–	+	–	–	–	+	–	2
ф-образ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
угруповання джерел	Учні									
Дія	–	–	–	–	–	–	–	+	+	2
комунікація	–	–	–	–	–	–	–	–	–	0
ф-образ	–	–	–	–	–	–	–	–	+	1

Висновки. Отже, вивчення зв'язку між поінформованістю про професію, яка обирається, та оцінкою престижності професій певних класів дає підстави для таких узагальнень.

1. Що поінформованість про професію, яка обирається, є диференційованою для дітей, дорослих, територіальних когорт та людей різного освітнього рівня.

2. Значення диференціації поінформованості дітей та дорослих проявляється у способах опрацювання ними інформації про професію, тобто у проробленості інформації в суб'єктивному досвіді.

3. Цикли інформувань-проб (дія), інформувань-транзакцій (комунікація) повинні завершуватись інформуваннями-проблематизаціями до перетворення внутрішнього досвіду, тобто нести потенцію рефлексії.

Література

1. Найдьонов М. І., Григоровська Л. В. Динаміка оцінок престижності професій, що користуються попитом на ринку праці. Чинники, умови та особливості вибору професії : інформ. бюл. Жовтень'2011 / М. І. Найдьонов, Л. В. Григоровська ; упоряд. О. М. Лисенко, Ю. В. Товстокора ; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2012. – 128 с.
2. Treiman D. J. Occupational Prestige in Comparative Perspective / D. J. Treiman. – New York : Academic Press, 1977.